

म. ग्रं. सं. ठाणे

षय

काव्य

क्र.

१२७६

१२६७

REFBK-0016290

REFBK-0016290

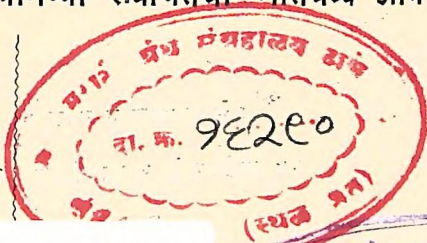
गीत-सुखायन

गीत

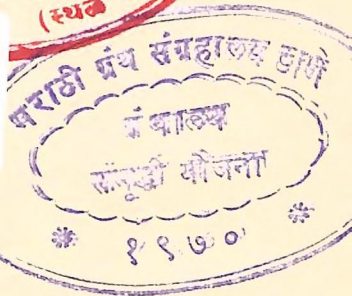
गीत रुबायन

अमरवय्यामच्या रुबायतचा गीतबद्ध अविष्कार

REFBK-0016290

REFBK-0016290

प्रा. गोपाल दत्त कुलकर्णी, एम्. ए.

मूल्य दोन रुपये

प्रकाशक :
म. गो. ष्होरा,
सुरस ग्रंथमाला,
सीलापूर.

■ प्रथमावृत्ति, १९६७ ■

● पुनर्मुद्रणाचे सर्व हक्क प्रकाशकाधीन ●

: लेखनकाल व स्थळ :

२७ सप्टेंबर ते ५ ऑक्टोबर १९५९

मिरज

मुद्रक :
मा. ह. कोल्हटकर,
महाराष्ट्र-मित्र मुद्रणालय,
७७, शुक्रवार, सातारा.

ज्योति .... ..

“ Take these my Verses
and me too
Where my heart lies,
let my Brain lie also ”

—गोपाल दत्त कुलकर्णी.

...

गीत रुबायन

८

९

★ गाजलेल्या ऐतिहासिक कांद्या : :

रु. पैसे

रावबाजी		वालचंद शहा	६-००
रत्नगड	२ री आवृत्ति	सहृदय	८-००
गोकर्ण दुर्ग	२ री आवृत्ति	अज्ञात	८-००
सम्राट अशोक	४ थी ,,	वालचंद शहा	८-००
विजयनगर	२ री ,,	दातार	८-००
पाटणचा संग्राम	२ री ,,	कै. मो. गु. व्होरा (कन्हयालाल मुन्शी)	८-००
पावागड	२ री ,,	सौभद्र	८-००
मुक्तिदूत		प्रा. सोनटक्के वीरेंद्रकुमार जैन	८-००
रक्ताचें गालबोट	३ री आवृत्ति	परांजपे	८-००
चंद्रराव	२ री ,,	नरवणे	३-००
शनिवारवाडा	२ री ,,	वालचंद शहा	६-००
पहिला सम्राट्		सौ. वासंती शहा	२-००
गुजरायचा नाथ		कन्हयालाल मुन्शी	८-००
तुम्ही पराक्रमाचे पुत्र		गो. द. कुलकर्णी	६-००
मृगनयनी		वर्माजी	६-००
संभवामि युगे युगे		मनमोहन	५-००
राजलाञ्छन		मनमोहन	५-००
सम्राट् खारवेल		शहा	१-५०
प्रतापादित्य		हडकर	८-००

अभिनव - अद्यावत् - अधिकृत

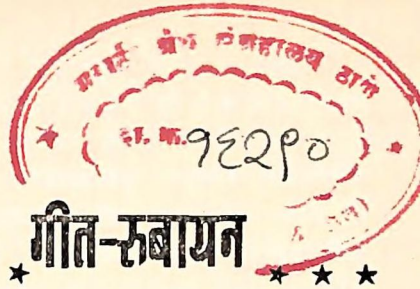
● अमरकोश डिक्शनरी ●

पाँकेट

रु.

- ★ हिंदी-मराठी-हिंदी (पुरस्कार नामदार श्री. चव्हाण) ५
- ★ मराठी-हिंदी (पुरस्कार आचार्य विनोबा भावे) ४
- ★ मुहाँवरें व लोकोक्तियाँ ५
- ★ इंग्रजी-इंग्रजी-मराठी-हिंदी ५
- ★ अमरकुमार विश्वकोश (डेमी, संपूर्ण कापडी)

— घर, शाळा, कचेरी - सर्वत्र उपयुक्त —

गीत-रुबायत

••• उमरखय्यामचो मेहबूबा - मदिना

रुबायतचा कर्ता. इराणचा महाकवि उमरखय्यामच्या जन्मतिथी-बद्दल विद्वान टीकाकारांच्यांत दुमत नाही. कारण उमरखय्याम केव्हां जन्मला याचा कसलाच पुरावा उपलब्ध नाही. रुबायतच्या निर्मात्यानें सन ११२३ मध्ये या नश्वर जगाला 'खुदा हाफिज' म्हटलें. परंतु त्याची जन्मतारीख ही कालीदासाच्या जन्मतारखेप्रमाणेंच 'वादांतीत' आहे. कारण वर दिलेंच आहे. उमरखय्याम ज्या अर्थी १२ व्या शतकांत, म्हणजे ११२३ मध्ये इहलोक सोडून गेला, त्या अर्थी तो ११ व्या शतकांत जन्मला असलाच पाहिजे. अकराव्या शतकाच्या उत्तरार्धांत नैशापूर - (किं नशापूर) हें इराणमधलें गांव त्याच्या जन्मानें पावन झालें. उमरचें पूर्ण नांव घियाथुद्दीन अबुलफत्ह उमर-बीन-इब्राहीम अल् खय्यामी असें होतें. त्याच्या बापाचा पिढीजात धंदा तंबूवाल्याचा (खय्यामी) होता. आज साऱ्या अवनीतलावर उमरखय्याम महाकवि म्हणून विख्यात असला तरी त्याच्या काळांत तो एक विद्वान् गणिती आणि ज्योतिर्विद्या विशारद म्हणून महशूर होता. या दोन्ही शास्त्रांत त्याची बरोबरी करील असा कुणी नव्हता. उमरनें बीजगणितावर एक मान्यवर ग्रंथ लिहिला असून इराणी पंचांगांत सुधारणा करून त्यानें महत्त्वपूर्ण कामगिरी बजावली आहे.

काव्याचा कोंभ अंकुरायचा तो सामान्यतः तारुण्यांत ! असामान्य उमरखय्याम मात्र ऐन जवानींत जडबोजड गणितादि शास्त्रांच्या नशेत चूर होता. फुरसदीच्या वेळांत स्वतःला रिझविण्यासाठी उमरनें कविता-कामिनीचा कचपाश कुरवाळण्यास सुरुवात केली. या प्रियाराधनांत तो इतका मशगूल झाला कीं, एके काळचा 'शास्त्री' उमरखय्यामी महा-कवि म्हणून प्रसिद्ध झाला आहे. उमरखय्यामच्या या प्रियाराधनाचा परिपाक म्हणजे त्याचें र्वायत - त्याचा 'रुवाई संग्रह'. 'रंगीला राजा' उमरखय्यामच्या मोहवतीच्या दोन वस्तु - कविता आणि मदिरा ! काव्य-रस आणि मधुरस !!

उमरखय्याम हें अद्भुत नांव आणि र्वायत हें अपूर्ण काव्य 'सुशिक्षित' पाश्चिमात्य जगाला त्याच्या निर्मितीनंतर सुमारे ६०० वर्षे अज्ञात होतें. (म्हणजे आम्हाला पण ! कारण बरेचसे पौर्वात्य ग्रंथ भारतीयांनीं प्रथम इंग्रजींतून वाचले !) १८०१ सालीं इंग्लंडच्या काव्य-सुपीक भूमींत जन्मलेल्या एडवर्ड फिट्जेरल्डनें वयाच्या पन्नासाव्या वर्षीं (ऐन जवानींत नव्हे !) 'स्वान्तः सुखाय' म्हणून र्वायतचें रमणीय रूपांतर प्रसिद्ध केलें. र्वायत कुणाला रुचेल कीं नाहीं, (कारण कांही अतिशिष्ट आणि अतिश्लील लोकांना र्वायत अशिष्ट, अश्लील वाटण्याचा संभव होता), असा त्याच्यापुढें प्रश्न होता; म्हणून 'खाजगींत' प्रसिद्ध केलेल्या आवृत्तीवर त्यानें आपलें नांव देखील छापलें नव्हतें. हळूहळू जवळ जवळ आठ वर्षांनीं र्वायत 'एकदम' लोकप्रिय झालें. उमरखय्यामचें विमुक्त-गीत र्वायत तरुणांचें प्रिय पुस्तक ठरलें. विद्यार्थि-वर्गाचें तर या रसरशीत र्वायतनें अपूर्व प्रेम संपादन केलें. बंडखोर प्रियकरांचें तें 'बायबल' ठरलें. नीति अनीतीच्या रूढ, जड कल्पनांचे विटके, मलीन मुकटे फेडून टाकून त्यांनीं र्वायतचें तरल-तलम वस्त्र परिधान केलें. फिट्जेरल्डच्या र्वायतच्या रूपांतरानें 'बंडाची वांग' दिली ! र्वायत एक घोषणा झाली - एक सुटकेचा सुस्कार ठरलें.

'त्या झाडाच्या फांदीखाली किताब घेऊन कवितेचे,
एक भाकरीचा तुकडा अन् एक पात्र मदिरेचें,

तिथे गात तूं माझ्याजवळीं सूर प्रीति गीतांचें,
अशावेळीं तें भयाण होईल सातां स्वर्गावरचें.

ही रबाई तर प्रत्येक रासकरसनेवर थुईथुई नाचत होती ! या बंडखोर रूपांतराला पौष्टिक, मादक, कंद मानून रसिकजन मोठ्या चवीने त्याचें सेवन करूं लागले. त्यांत वर्णिलेल्या अद्भुत - अ-सामान्य जीवनाची वाचकांना हुरहुर लागल्यासारखी झालें. मदिरा, मदिराक्षी, आणि मधुगीत यांचें हें यशोगान नव्या पिढीचा सुखाचा शोध ठरलें. ६०० वर्षे विस्मृतीच्या वैराणींत पडलेलें रबायत, नुसत्या आंग्लच नव्हे तर जगांतील सर्व भाषांच्या साहित्याचें 'अहेव लेणें' ठरलें.

उमरखय्यामचा मूळ रबायतमध्ये ५०० रबाया आहेत. रबाई हें उर्दू शेरसारखें किंवा रवींद्रनाथांच्या कणिकांसारखें छोटेसें भादकाव्य असतें. रबाईच्या चार ओळी वैशिष्ट्यपूर्ण यमकामुळें आणि रचनापद्धतीनें मनांत भरतात. फिट्जेरल्डनें ५०१ रबाया रूपांतरित केल्या. उमरखय्यामचें रबायत एकसंध काव्य नसलें तरी तें एकजीव आहे. त्याला एकाच आकृति-बंधनाचा आकार आहे. तुलना करायची झाल्यास ती महा-कवि शेक्सपिअरच्या सॉनेट्स्च्या संग्रहाशीं करतां येईल रबायतमध्ये कलाकृतीची एकरूपता आहे. मौक्तिकमालेला गुंफणाच्या रेशमी रज्जूप्रमाणें रबायतमधून एकच एक भावना वाहते आहे. एकेक रबाई उमरखय्यामच्या मनःस्थितीचें एकेक क्षण-चित्र आहे. त्याच्या भावविश्वाला व्यापून उरलेलें दैववादाचें दैन्य आणि नतद्रष्ट नश्वरता रबाई रबाईतून अखंड पाझरत आहे.

फिट्जेरल्डचें रूपांतर थोडेंफार स्वैर आहे. उमरखय्यामच्या कांही कल्पनांवर त्यानें स्वतःच्या कल्पनांचें कलम केलें, कित्येक ठिकाणीं 'स्वतःचा' साज जडविला, कांहीं कल्पनांना कलापूर्ण कलाटणी दिली. फिट्जेरल्डचें रबायत, एका कवीला दुसऱ्या कवीचें काव्य पाहून सुरसुरी यावी, त्यांतला प्रकार आहे. उमरखय्यामच्या प्रतिभेचें आव्हान स्वीकारून त्यानें रबायतचें रूपांतर रचलें. फिट्जेरल्डची कीर्ति ४०४ ओळींच्या या रमणीय रूपांतरामुळें दिगंत राहिल. रूपांतरित रबायत हा एकादा

‘जाडाजुडा’ ग्रंथ नाही वा तें स्वनिर्मित काव्यहि नाही, असा आक्षेप घेणारे घेवोत; पण तो फोल आहे. या रूपांतराला रूपांतर म्हणायचें कारण भाषेत दुसरा समांतर शब्द नाही म्हणूनच. He borrowed and bettered! मदिरेच्या या महाकाव्याच्या रूपांतरानें फिट्जेरल्डने स्वतःच्या अमरत्वाचा परवानाच काढला आहे ! उमरखय्यामची उसनवारी करून फिट्जेरल्डने केलेली ही किमया काव्यांतली ‘ताजमहाल’ ठरली. स्टॉफर्ड ब्रूक या टीकाकारानें ‘कविवर्य कोलेरिज्च्या मूठभर पण अतिसुंदर काव्यकृतींची बांधणी (Building) करायची झाल्यास सोन्यांत करावी.’ असें म्हटलें आहे. फिट्जेरेल्डच्या रूपायतची बांधणी करायची झाल्यास सोन्याच्या पानांवर, हिरकण्यांच्या अक्षरांत करावी लागेल ! या रूपांतरांत एक जीवन-दृष्टि आणि काव्य यांचा असा सुरेख संगम घडला आहे कीं, महाकवि टेनीसनला सुद्धा ‘सुवर्णकांतीची कविता’ असे उद्गार काढावे लागले.

रूपायतमध्ये व्यक्त झालेल्या विवाद्य विचारांचा विचार क्षणभर दूर ठेवला तरी ‘रूपायत’ हा उत्कट भावगीतांचा उत्कृष्ट संग्रह आहे. रूपायतच्या वाच्यार्थाबद्दल वाक्तांडव नाचणारे नाचोत; पण त्यांना सुद्धा रूपायतच्या संगीत सुरावटीची मनमुराद दाद द्यावी लागेल. रूपायतची रिमझिम इतकी रसीली आहे कीं तिथें निराशासुद्धां आशेषेक्षां जास्त आकर्षक वाटावी ! उमरची निराशा अशी और, कीं ती चढून जर जीवन दुःखांचा दाह कमी होणार असेल, तर ती कुणाला आवडणार नाही ?

या उमरखय्यामचें म्हणणें तरी काय होतें ? या एवढ्याशा प्रश्नाचें उत्तर प्रचंड आहे. त्याचा प्रश्न आणि त्याचें उत्तर शब्दांतून देण्यासारखें नाही. प्रश्न-उत्तर दोन्ही सावकाश समजावून घेतले तरच समजतील. मदिरेच्या घोटाची चव ‘घेऊन’ प्यायला हवी. ती घेतल्यावर लगेच समजणार नाही, ती ‘चढायला’ वेळ लागतो ना ? हें मानवी-जीवन आहे तरी काय ? तें जसें डोळ्यांना दिसतें तसेंच — तेवढेंच आहे कीं त्याच्याहि पलीकडे कांही आहे ? या जीविताच्या ऋतुचक्राच्या चक्रव्यूहांत शिरायचें कसें आणि सहीसलामत सुटायचें कसें ? आणि या चक्रव्यूहांत

शिरले तरी सुटायची जरूरी काय ? रूबायत वाचतांना असे अनेक प्रश्न साकार होतात. या जगांत वुडवुडचांप्रमाणें फक्त जगायचें - जगायचें आणि जगायचें, आणि सरतेशेवटीं मरायचें ! कां जगायचें ? कां मरायचें ? दोन्ही प्रश्न यक्षप्रश्न ! वैराण वाळवंटाच्या ओसाड अंगावर अवचित घंटे दोन घंटे होणाऱ्या वर्फवृष्टीसारखे माणसाचें जीवन आणि मरण ! माणसाचें सुख जसें क्षणभंगुर - नश्वर, तसेंच त्याचें दुःखहि क्षणभंगुर - नश्वर !

श्रावणांत पारिजाताचा सुगंध-सडा रोज प्रातःकालीं पसरतो; पण उन्हे आलीं, कीं त्याच सुपुष्पांचा गलिच्छ चिखल होतो. गुलाबाचा गोडवा किती खुशबूदार ! पण हाय ! जरा वेळानें त्याच फुलाच्या गंध-पाकळ्या कांट्याकुट्यांत ढळून पडतात वसंतांत आम्रवृक्षाच्या अंगाअंगावर मोहरून आलेला मदनप्रिय मोहोर एकाच थंडीच्या रात्रीं कोळपून - कोमेजून जातो. सकाळीं सूर्याच्या कांवळ्या, सोनेरी किरणांत हिरकण्यांना लाजविणारे, तृणपात्यांचे, दंवजलबिंदूंचे मुकुट त्याच सूर्याच्या चंडतापानें सुकून जातात. असें कसें होतें ? कोण करते हा दुष्टावा ? सुंदर स्त्रीच्या मोहक आकृती-कडे पाहून कुणा पुरुषाचा जीव वेडावून जात नाही ? कृष्णकचपाशापासून तां जीवघेण्या पदन्यासापर्यंत सारें कसें हवेंहवेसें वाटतें. तिचे कटाक्ष, तिचे विभ्रम, तिच्या लीला, तिच्या गोऱ्यापान शरिराची गुलाबी, तिच्या ओठांची लाली, तिच्या स्तनांचा डौल - सगळें कसें जीवघेणें वाटतें ! पण.. पण.. हाय ! काळाचीं कांही पाऊलें पडतात. तेंच मोहरलेलें, बहारदार शरीर पिकतें आणि एक क्षणीं गळून पडतें ! त्या लुसलुशीत स्त्री-देहाचे कोमल कंगोरे नासून सारे कसे सपाट होतात. नग्न शरिराच्या नग्न सौंदर्याचा आनंद नश्वरच ना ? तारुण्यांत जीव ओवाळून टाकावा अशा विकार वासना वय होतांच व्याकुळ व्हाव्यात ना ! सौंदर्याचें विद्रूप होतें; रंगाचा बेरंग होतो. यावर इलाज काय ? इलाज एकच - नाईलाज !

कुठलीहि वासना फजित करण्याचें सामर्थ्य असलेलें सौंदर्य-क्षण - सौंदर्य-क्षण या हृदयाच्या 'रेफ्रिजेटर' मध्ये कायमचें जतन करून ठेवतां येत नाहीत, ही केवढी खंत ! पृथ्वीवर विपुल सौंदर्य, बहार, टवटवी,

वैचित्र्य, चैतन्य, लयवद्धता, रोमांच, बेहोरी यांना कांही अर्थच नाही ! या साऱ्या सुंदर वस्तूंचें रूपांतर, उजाडपणा, विध्वंस, औदासीन्य, दैन्य, विदुपता यांत व्हावें ना ! हेंच कां या मानवी जीवनाचें ' रहस्यमय ' स्वरूप ! मानवी जीवित हें सार्वभौम सौंदर्य आणि सार्वत्रिक नश्वरता यांची गोळावेरीज, असेच ना ! ' क्षणभंगूर जीवन शाप जय ला जडला ' हेंच कां याचें त्रिरूप ? सृष्टीचा हा ऋतुसंहार क्षणोक्षणीं घडत आहे - अनंत, अज्ञात काळापासून आणि अनंताच्या अंतापर्यंत या क्षणीचें सुख दुसऱ्या क्षणीं दुःख होतें. सुंदर सुखांचीं दुःखें होतात. या सुंदर सुखांचीं दुःखेंसुद्धां सुंदर मानून घ्या, हा उमरखय्यामचा संदेश आहे. द्राक्षाची कन्या - मदिरा ही उमरखय्यामची मेहबूबा आहे. मादक मदिरेंत दुःसह मानवीं दुःखें बुडवून टाका. जीवनानंदाची - या जगाच्या ' मोहाची ' दारू पिऊन सारे व्हा बेहोष, एवढंच त्याला म्हणायचं आहे.

रुबायत अशा त्रिचार-त्रिकार-त्रासनांनीं भरलेली विनाशाची त्रिलापिका आहे. परमप्रिय मानवी जीविताच्या नश्वरतेपर्यंत तें एक शाश्वत शोकगीत आहे. रुबायत हा क्षणभंगूर जीवनानदानें परम दुःखानें सोडलेला दुःखी सुस्कारा आहे. उमरखय्यामचें तत्त्वज्ञान निव्वळ काव्य नसून तत्त्वज्ञान आहे. ऐहिक ऐषआरामवाद्यांचा तो एक उत्स्फूर्त उसासा आहे. ऐहिक सुखाला सर्वस्व मानणाऱ्या तत्त्वज्ञानाचा (Hedonism) एक मुक्त उच्छ्वास आहे. रुबायतची (१९ व्या शतकांतील इंग्लंडमधील) लोकप्रियता ही कांही तात्कालिक ऊर्षि नव्हती, तर तो एक चिरंतन अनुभव ठरला आहे. टीकाकारांच्या टुरटुरीचें तुणतुणें तोडून उमरखय्यामच्या अनुभवांची ही आकृति अमरत्व पावली आहे.

कांही जाड्या पंडितांच्या दृष्टीनें उमरखय्यामची दृष्टि, त्याची मनःस्थिति (Mood) जीवनद्वेषी (Cynic) आहे. - अविवेकी आहे - कांहीशी विकृत आहे. त्यांच्या मते रुबायतचा Mood ' दुष्ट ' असून उमर खय्यामनें त्या दुष्ट वास्तूवर सुंदर सजावट केली आहे. या उलट कांही नीतिवादी टीकाकार रुबायतला एक रूपक काव्य (Allegory) मानतात. उमरच्या मदिरा-भक्तीला ते मधुर-भक्ति ठरवूं पाहतात. सूफी अद्वैताचा

साज चढवून उमरखय्यामच्या मदिरा-भक्तीला 'आध्यात्मिक पाणी' चढविण्याचा वेकार प्रयत्न ते करतात. परंतु या वाबतींत उमरखय्यामच्या सर्वश्रेष्ठ टीकाकाराची - फिट्जेरल्डची साक्ष या 'वृथा आरोपाच्या' बिल-कुल विरुद्ध आहे. जीवन-दुखें विसरण्यासाठीं धर्मतत्त्वज्ञानाचे अंगारे धुपारे उमरच्या उमद्या प्रकृतीला मानवणारे नव्हते. दैवाच्या क्रूर क्रीडेची कठोरता विसरण्यासाठीं, जमल्यास सुसह्य करण्यासाठीं, उमरखय्याम परलोकाकडे पदर पसरण्यास तयार नव्हता. या उलट कडव्या मुसलमानाला वर्ज्य अशी ही मदिरा मनसोक्त प्या, असें तो उत्तेजन देतो. उद्याचा भरंवसा नाही, म्हणून आजच - आत्ताच - याच क्षणीं खा, प्या, मजा करा ! जीवन पुरेपूर भोगा ! उग्रभोगा ! - उमरखय्याम हा मदिरेचा भोक्ता होता. त्याहिपेक्षां जास्त, तो जीवनभक्त होता. नश्वरतेमुळे तो परम दुःखी झाला होता. परंतु तरीहि या सर्वांवर रामत्राण उपाय म्हणून तो अदृश्य आणि अनिश्चित परलोकाच्या प्रसादचिन्हांकडे पाह्यलामुद्धां राजी नव्हता. पंचेंद्रियांना जें पकडतां येत नाहीं असें पारलौकिक 'सुत्र' त्याला पटत नव्हतें. सुखापेक्षां त्याचें भावनाविश्व शोकानेंच अधिक व्यापलें होतें. जीवनाच्या विचाराबरोबरच त्याच्या मनाला मरणाचा विचार शिणवी; म्हणूनच त्यानें जागोजागीं त्या अदृश्य हातवाल्या परवरदिगारची स्तुति करणाऱ्या धर्म-वैराग्यादि कल्पनांचा अधिभेप केला आहे. चालू घडी सार्थकीं लावा. कशाला उद्याची बात ? उद्या मिळणाऱ्या स्वर्गासाठीं आजचे अति-सूक्ष्म कां होईना, सुखाचे क्षण सांडूं नका. कुणाला हा स्वप्नारूपणा वाटेल - मूर्खपणा वाटेल, पण खरं सांगूं ? उद्याचें कुणीं सांगावें ? कदाचित् 'उद्या' उगवलाच नाहीं तर मग ? ग्रीक तत्त्वज्ञ एपेक्यूरस आणि भारतीय चार्वाक मुनी यांचा सहप्रवासी उमरखय्यामची जीवनानंदावर महामूर माया होती. One who Loves most feels most. यानुसार जीवनव्यापी नश्वरतेची त्याला फार फार खंत वाटायची.

असें हें रुबायत उमरखय्यामच्या उमद्या विचारांचें उत्तुंग उदात्तीकरण आहे. त्यांतून काव्यधारा निखळ वाहत आहेत. रुबायतची प्रत्येक ओळ अर्थानें ठासून भरलेली आहे. तींत, जें नाहीं - तें नाहीं म्हणायचें, ठोस

घाण्ट्यर्च आहे, कसली लपवाछपवी नाही, सारा कसा खुला मामला आहे मदिरेच्या माध्यमांतून जीवनानंद भरपूर भोगा, असें उघड उत्तेजन आहे म्हणूनच रुबायत साचेबंद जड रुढींच्या वरील अश्रद्धेचा सामवेद आहे.

मदिरेच्या सेवनानें आनंद तर होतोच, हृदयाला पण त्याहिपेक्षा जादा म्हणजे तिच्या सेवनानें शुष्क (आणि क्वचित् भावड्या) बुद्धिवादाशी फारकत होते. उमरखय्यामचें गायन म्हणजे इराणच्या शाही गुलचमन-मधील कोकिळेचें धुंद कूजन आहे. रुबायत नुसतेंच दारूबाज काव्य नाही तर ती या जीवनाला व्यापणाऱ्या दुर्दैवी दुःखांविरुद्ध एक फियाद आहे. रुबायत एक निषेध आहे - एक तक्रार आहे - एक शिकायत आहे ! शिकायत यासाठीं कीं या जगांतील जीवनाचे सूर मस्त मनाजोगे जुळत नाहीत म्हणून ! ते जुळते तर काय मस्त मजा आली असती ! एक प्रकारच्या वैषम्यपूर्ण विषादानें उमरखय्याम थिजल्यासारखा झाला आहे. हें दुर्दैवाचें दैन्य कसें टाळतां येईल या विवंचनेत तो व्यग्र आहे आणि म्हणूनच रुबायत हें एक जीवन-भाष्य आहे. एका कवि-प्रेषिताचें तें जीवन-भाकित आहे. या सु(स) भाषिताच्या मर्यादा फक्त इराणपुरत्या सीमित नाहीत तर त्या सार्वत्रिक आहेत. या विसाव्या शतकांतील आजच्या घडीलासुद्धां त्या कशा चपखल बसतील !

उमरखय्यामच्या सुखाच्या कल्पनासुद्धां अतिरेकी दिवाळखोर नाहीत, उमरच्या जीवनाच्या रम्य रुवाईची चार पदे म्हणजे मदिरा, मदिराक्षी साकी, कविता आणि आनंदी एकांत ! ह्या चार वस्तू उमर-खय्यामची 'खुदाई' आहेत. त्याच्या मते यांचा भोग जमेल तसा, जमेल तितका घ्या. One minute is infinite. क्षण पुरा पुरा भोगाचा ! वर्षाव पडो मरणांचा ! तो मरणांचा वर्षाव पडायचा कांही चुकत नाही; म्हणून तर आज रोख अन् उद्या उधार ! उमरखय्यामच्या अखेरच्या इच्छेंत व्यक्त झालेली जीवनासक्ति स्वतःला अजरामर म्हणविणाऱ्या स्वर्लोकीच्या देवदूतांनाहि या दुडक्या दुनियेचा मोह पाडील इतकी चटकदार नाही का ?

‘स्मृतिलेख नको मज नकोत ताजमहाल,
यादगार म्हणुनि नको लिहूं अहवाल,
मम चितेवरी तूं ओत शराबी प्याला.’

ज्या उमरखय्यामनें या नश्वर जीवनाच्या क्षणभंगुरत्वाच्या नांवानें आर्त टाहो फोडला, त्यालाच नादान् नियतीनें चिरंजीवित्व बहाल केलें आहे ! केवढी क्रूर थट्टा ! उमरखय्यामला या जगांत कांहीच चिरंजीव नाहीं याची कोण रुखरुख होती ! उमरखय्यामची अजरामर कीर्ति हें कशाचें लक्षण ? नियतीच्या चंचलपणाचें प्रात्यक्षिक कीं क्षणभंगुर जीविताच्या अमरत्वाचा साक्षात्कार ?

— गोपाल दत्त कुलकर्णी

गीत-रुबायन

“ — While you live,
Drink ! — for once dead, you never shall return.”

* * *

“ Drink ! for you know not whence you came nor why,
Drink ! for you know not why you go nor where.”

* * *

Of threats of Hell and Hopes of Paradise !
One thing at least is certain — This Life flies;
One thing is certain and the rest is Lies;
The Flower that once has blown forever dies.

* * *

★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ कयामत ★ ★ ★

तूं कोठून आलास ? कां आलास ?

नाहीं ठाऊक तुला - म्हणून पी !

तूं जाणार कोठें ? कां जाणार ?

नाहीं ठाऊक तुला - म्हणून पी !

एक मात्र सत्य आहे ;

बाकी सर्व मिथ्या आहे - म्हणून पी !

एकदां फुललेलें फूल कोमून,

कोळपून जाणार - म्हणून पी !

तुझ्या आधीं ज्या रस्त्यानें लक्षलक्षांचा कारवां गेला,

त्यांतला एकजण परतला नाहीं . . .

एकजण सुद्धां - म्हणून पी !

तुलाहि त्याच ना ? परतीच्या रस्त्यानें

जायचे आहे - म्हणून पी !

“ All this of pot and Potter — Tell me then,
 who is the Potter, Pray, and who the Pot ? ”

* * *

Have drown'd my Glory in a shallow cup
 And sold my reputation for a song.

* * *

Why, be this Juice the growth of God, who dare
 Blaspheme the twisted tendril as a snare ?
 A Blessing we should use it, should we not ?
 And if a curse — Why, then Who set it there ?

* * *

दिवस-रात्रीच्या सारीपाटावर खेळविल्या जाणाऱ्या
बुद्धिनिर्बलमूढ मोहऱ्या,
अंधाऱ्या कोपऱ्यांत कडमडून पडण्यापूर्वी
श्रांत जीवाला समाधान देण्यासाठीं -

म्हणून पी !

पाप-पुण्याच्या जमाखर्चांत
प्याला नाहीस असें व्हायला नको -

म्हणून पी !

मेल्यावर जिवंत होता येत नाहीं -
पुन्हा प्यायला मिळत नाहीं -

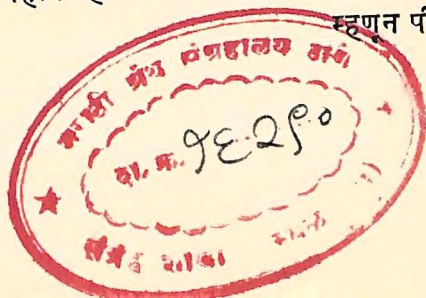
म्हणून पी !

तुझे रहस्य फक्त He knows out it all,
He knows, He knows !
तो तें तुला कधींच सांगणार नाहीं -

म्हणून पी !

तें आकाशसुद्धां पहा. रात्रीची साकी त्याला
चौथीच्या चाँदाच्या चषकांतून मधुरसाचे जाम पाजीत आहे.
त्या महाविद्वान् गणित शास्त्रवेत्त्या उमरखय्यामनें
आपली अख्खी कारकीर्द एका कवितेपायी
ज्या रसपानानें ब्रेहोष होऊन विकली तो रस -

म्हणून पी !

And lately, by the Tavern Door agape,
 Came shining through the Dusk, an Angel shape
 Bearing a vessel on his shoulder; and
 He bid me taste of it; and 'twas – the Grape.

*

*

*

One Moment in Annihilation's waste,
 One Moment, of the Well of Life to taste—
 The stars are setting, and the Caravan
 Starts for the dawn of Nothing – Oh, make haste !

*

*

*

कर्ता करविता कोण ?

क्रूरपणें कणकण कण्हणारा कोण ? या वादचक्रांतून

मुक्ति मिळवून देणारा रस -

-म्हणून पी !

तुझ्या येण्याजाण्यानें जीवन-सागरावर

ओरखडा देखील उठणार नाहीं.

शुष्क-शिंपला कमी झाल्याची नोंद ठेवत नाहींत

बुडबुडा फुटल्याची कुणी खंत बाळगत नाहींत

-म्हणून पी !

मधु-द्राक्षरसाला नांव ठेवणारे ठेवोत भले !

त्यांच्या देवानेंच द्राक्षवेल आणि द्राक्षरस निर्माण केला ना ?

द्राक्षवल्लीला विषवल्ली मानणारे मानोत - पण त्या द्राक्षरसानेंच

मला अमृतसिद्धी प्राप्त करविली आहे - मी पीतो - माझ्याबरोबर

-तूंही पी !

एक दिवस कुणी सुवर्ण कांतीचा देवदूत

माझ्या कोठीवर आबेहयात घेऊन आला-आणि काय सांगूं दोस्त !

त्या त्याच्या आबे-हयाताला द्राक्षारसाचीच मजेदार चव होती

- तूंही पी !

तुझ्या क्षणभंगुर जीवनाची पर्वा तूच करायचीस-

काळाला त्याची फिकीर नाहीं - बघ ! ग्रहताऱ्यांच्या दीप-

माळा विशूं विशूं झाल्या-

ना-अंत यात्रेचा कारवां निघालासुद्धा - उठ घाई कर

जल्दी चल - पिऊन घे !

मनसोक्त - मनमुराद - मुक्तःछंदांत पी !

म्हणून म्हणतो पी !!!

पी !!!

Awake! for Morning in the Bowl of Night
 Has flung the stone that puts the stars to Flight :
 And Lo! the Hunter of the East has caught
 The Sultan's Turret in a Noose of Light.

*   *   *

Dreaming when Dawn's Left Hand was in the Sky
 I heard a voice within the Tavern cry,
 "Awake, my little ones, fill the cup
 Before Life's Lliquor in its cup be dry."

*   *   *

" — Open then the door.
 You know how little while we have to stay,
 And once departed may return no more."

*   *   *

पहाडी ग्रंथ संग्रहालय, राजे. स्वयंसेवक

पुस्तक क्र. ७४... वि. क्र. १३१२

पुस्तक क्र. १२७६... वि. क्र. ६३१७९

सुंदर पाव

पंख पसरुनी पहा चालला काळपक्षी हा उडून

जागी हो, राणी पाही उठून ॥ धृ ॥

निशावनांतील शुभ्र कबुतरें

उडवीत आला सूर्य शिकारी

रात्र संपली गेले तारे

वळून जरा तूं पहा कुशीवरी

आलों गे किरण गवाक्षांतून ! ॥ १ ॥

भास उषेचा सरण्यापूर्वी

खोल मनांतून कुणी ओरडले

रस पात्रांतील सुकण्यापूर्वी

ऊठ लाडके, घे भर प्याले

वेळ ना अशी येईल साधून ! ॥ २ ॥

नवसंवत्सर नवीन आशा

पहा प्रेमीजन जाती वनांत

Now the New Year reviving old Desires
The thoughtful Soul to Solitude retires.

*

*

*

Come, fill the Cup, and in the Fire of Spring
The Winter Garment of Repentance fling:
The Bird of Time has but a little way
To Fly—, and Lo! The Bird is on the wing:

*

*

*

करीत पुन्या मानवी मनीषा
जेथ अभयकर उभा वसंत
घेऊं या आपुला चषक भरून ! ॥ ३ ॥

वसंत ऋतुचा उष्ण ऊन्हाळा
फेकून दे तूं पश्चात्तापा
काळपक्षी बघ उडून चालला
नच भी करण्या सुंदर पापा
चल ये, जाऊं उठून इथून ॥ ४ ॥
जागी हो राणी पाही उठून !

“ There was the Door to which I found no Key.”

* * *

The Moving Finger writes; and having writ,
 Moves on: nor all thy piety nor wit
 Shall lure it back to Cancel half a Line,
 Nor all thy Tears wash out a word of it.

* * *

Waste not your Hour, nor in the vain Pursuit
 Of this and that endeavour and dispute;
 Better be jocund with the fruitful Grape
 Than sadden after none, or bitter, Fruit.

* * *

Ah, Love! Could thou and I with Fate Conspire
 To grasp this Sorry Scheme of Things entire,
 Would not we shatter it to bits — and then
 Re-mould it nearer to the Heart's Desire!

* * *

चल्, ठोकरून जगताला !

तुजसाठीं माझा जीव कसा आसुसला !

चल्, ठोकरून जगताला ! ॥ ६ ॥

हैं आकाशाचें बंद सदोदित दार

माहित कुणाला आहे कधी खुलणार ?

या इथल्या असती सर्व अनिश्चित वेळा. ॥ १ ॥

अदृष्ट कुणी कोरते ललाटीं लेख

आलेख न बदले ढाळूनी अश्रु लाख

सद्गुण, बुद्धि ना भेदूं शकती जयाला. ॥ २ ॥

गेलेली वेळहि पुन्हा न येई फिरून

आहोंत तोंवरी घेऊं उपभोगून

ये धावत धावत गुंफूं ये करमाला ! ॥ ३ ॥

चल मोडून टाकूं ही देवाची दुनिया

दोघेच दाखवूं करून कांही किमया

नवजीवन गाण्या सूर टीपेवर चढला. ॥ ४ ॥

And that inverted Bowl we call the Sky,
 Where under Crawling Coop't we live and die;
 Lift not thy hands to It for help - for It
 Rolls impotently on as thou or I.

*

*

*

You know, my friends, how long since in my House
 For a new Marriage I did make carouse:
 Divorced old barren Reason from my Bed,
 And took the Daughter of Vine to Spouse.

*

*

*

तूं नकोस पसरूं हात आकाशाकडे
ते स्वतःच बेबस दुर्बलसे बापडे
क्षणभंगुर जीवित शाप जयाला जडला. ॥ ५ ॥

अतिविचार ठरतो या बाजारीं विष
रस पिऊन दोघे विसरून जाऊं होष
रसमधू प्राशूनी तृप्त करूं जीवाला ॥ ६ ॥

मानवी जीवना म्हणती कुणी नाटक
हें नाटक बघण्या नसती कुणी प्रेक्षक !
जो बघण्या आला स्वयेंच 'रंगून' गेला ॥ ७ ॥

मी काडी मोडून आलों त्या बुद्धीशी
अन् लग्न लाविलें द्राक्षाच्या कन्येशी
अनमोल पाहूनि रूप जिचें जीव धाला ॥ ८ ॥

मी होतो पंडित गणित अन् शास्त्रांचा
उलगडा न झाला परी जीवित गूढांचा
रसतज्ञ खरा मी, सदैव मी तान्हेला ॥ ९ ॥
चल् ठोकून जगताला.

But Come with old Khayyam, and leave the lot.

* * *

Well, let it take them ! What have we to do
— heed not you.

Whether at Naishapur or Babylon,
Whether the Cup with sweet or bitter run,
The wine of Life keeps oozing drop by drop,
The Leaves of Life keep failing one by one.

* * *

And look — a thousand Blossoms with the day
Woke — and a thousand Scatter'd into Clay :

* * *

★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ चल, ये साकी ★ ★ ★

हसूं दे, रडूं दे, खुशाल पडूं दे त्या दुडक्या दुनियेला
वंदन करुनि देवाला तूं काठोकाठ भरी प्याला ॥१॥

संजय गाऊनीया गेला दैवी भगवत्गीता
तशीच गातो या बागेंतील कोकीळ मधुरा गीता
मधुरा-मदिरा स्फुरवितसे जी कविरायाला कविता
ऊठ झडकरी जाऊनी तिजला प्राप्त करुं ये आता
त्या द्राक्षाच्या अमररसानें मस्त करावे आज मला ॥१॥

कुठेंहि रहा काळ वाहतो वाऱ्याच्या वेगानें
चषक असो तव भरलेला कसल्याहि मदिरेनें
गळून जातीं एकेक जशीं झाडाचीं सगळीं पानें
गळत राहतो त्यांतील जीवनरस थेंबाथेंबानें.
हात लावुनी हृदयाला विचार करिशी तूं कसला ? ॥२॥

रोज सकाळीं उद्यानीं फुलती गुलाब हजार

Each Morn a thousand Roses brings, you say :
 Yes, but where leaves the Rose of Yesterday ?

*   *   *

With me along some strip of Herbage strown
 That just divides the desert from the sown

*   *   *

Here with a Loaf of Bread beneath the Bough,
 A Flash of wine, a Book of Verse – and Thou
 Beside me singing in the wilderness –
 And wilderness is Paradise enow

*   *   *

परी काय जहालें त्यांचे गे जीं होतीं काल हजार ?

मरणें जगणें, जगून मरणें इथें जहालें फार

या दुःखावर उपाय म्हणूनी पी हा रस सुंदर

तुझ्या नी माझ्या गोष्टींचा एक विषय हा चषक मला ॥ ३ ॥

चल ये पोरी, माझ्याजवळी जाऊन बसूं ये माळांत

गद्यहि नाही, हृद्यहि नाही, राही तिथें एकांत

नाहींत तेथें कोणी भोगी वा संन्यासी मुक्त

होईल जेथें तुझें नि माझें दोन असून अद्वैत

अवनत मस्तक करुनि बाहसी उगाच कां लज्जेला ? ॥ ४ ॥

त्या झाडाच्या फांदीखालीं किताब घेऊनि कवितेचे

एक भाकरीचा तुकडा अन् एक पात्र मदिरेचें

तिथें गात तूं माझ्याजवळीं सूर प्रीति गीताचे

अशा वेळीं ते भयाण होईल सातां स्वर्गावरचे

अहा ! असा जो मधुरस प्याला सेवूं साकी चल त्याला ॥ ५ ॥

Oh Thou, who Man of baser Earth didst make,
And who with Eden didst devise the Snake;
For all the Sin wherewith the face of man
Is blacken'd Man's Forgiveness give – and take !

*

*

*

या देहाचा मोह-पिसारा पापानें भरलेला
परमेशाच्या नंदनांतहि सर्प विषारी दडलेला
स्या पापाची जिम्मेदारी वाहूं दे देणाऱ्याला
पाप दिलें देणाऱ्यानें भक्तीनें भोगूं त्याला

क्षमा करून परमेशाला, भर साकी मधु रस प्याला- ॥ ६ ॥

वंदन करुनि देवाला तूं कांठोकांठ भरी प्याला

***

The Worldly Hope men set their Hearts upon
 Turns Ashes – or it prospers; and anon,
 Like Snow upon the Desert's dusty face
 Lighting a little Hour or Two – is gone

*   *   *

Some for the Glories of This world; and some
 Sigh for the Prophet's Paradise to Come;
 Ah, take the Cash, let the Credit go,
 Nor heed the rumble of a distant Drum !

*   *   *

And those who husbanded the Golden grain,
 And those who flung it to the winds like Rain,

*   *   *

★ ★ ★ ★ ★ आज रोख अन् उद्या उधार ★ ★ ★

कशास करिशी आतां विचार ?

आज रोख अन् उद्या उधार ॥ धृ. ॥

कुणी जगांतील कीर्तीसाठीं
कुणीं मिळणाऱ्या स्वर्गासाठीं
झुरती कुणी दूर गोष्टींसाठीं

जग हें आहे असार ! ॥ १ ॥

कवडी कवडी जोडून लाख
शेवटीं त्याची होते राख
चुकणार न मरणाची हाक

घेऊनी जातो सारे पार ॥ २ ॥

जीवजंतुंच्या अपार आशा
कांही होती पुऱ्या मनीषा
कुणी उरीं बाळगी निराशा

सुखाला दुःखाचा आकार ! ॥ ३ ॥

Think, in this batter'd Caravanserai
Whose Doorways are alternate Night and Day,
How Sultan after Sultan with his Pomp
Abode his Hour or two, and went his Way.

*

*

*

जग ही आहे एक सराई
अहर्निश सुटण्याची घाई
आंहो तोंवर आई-भाई
उडाला एकच हाहाःकार ॥४॥

राण्या गेल्या, राजे गेले
गुलाब गेले, कांटे उरले
वैभव गेलें, वाडे उरले
घुबडें रडतीं तेथें फार ॥५॥

शाहजहाँचा ताजमहाल
बाजीरावचा रंगमहाल
कोल्ह्याकुत्र्या होई बहाल
जगाला सारा झाला भार ॥६॥

दुःखाचा सारा इतिहास !
आहे सुखाचा केवळ भास !
आहेस तोंवरी नाच, हास ! ॥७॥

भरूं ये प्याला भारंभार !
आज रोख अन् उद्या उधार !

★★★

— Take that, and do not shrink.

* * *

Ah ! my Belove'd, fill the cup that clears
To-day of Past Regrets and Future Fears —

* * *

Lo, Some we loved, the loveliest and the best
That Time and Fate of all their Vintage prest,
Have drunk their cup a Round or two before,
And one by one crept silently to Rest.

* * *

And we, that now make merry in the Room
They left—

* * *

* * * * * लाचूं जरा मस्ततिं * * *

घे माझी, दे मजला प्रीत.

गाऊं आपण अखंड गीत !   ॥ धृ ॥

भरुनी देई मधुरस प्याले

ओठ कधींचे आसुसले.

जीवन आपुलें हार-जीत !   ॥ १ ॥

कुणासवें मैत्री केली

कुणास प्रीति अर्पियली

कोठे गेले सारे मीत ?   ॥ २ ॥

रिक्त तयांच्या प्रासादीं

तूं, मी भूषवितों गादी

ही तर व्यवहाराची रीत !   ॥ ३ ॥

येथून जातां नाहीं येणें

नाहीं गायक, नाहीं गाणें,

A Moment's Halt — a momentary Taste
Of Being from the well amid the Waste—
And Lo! — the Phantom Caravan has reache'd
The Nothing it set out from — Oh, make haste!

*

*

*

पी हें क्षणभंगुर जीवित. ॥ ४ ॥
पडसी वाया उद्याच्या भरीं
पुढे पसरली काळ-दरी

चल ये नाचूं जरा मस्तींत ॥ ५ ॥
घे माझी, दे मजला प्रीत !

***

Up from Earth's centre through Seventh Gate
 I rose, and on the Throne of Saturn Sate,
 And many – a – Knot unravel'd by the Road
 But not the Master – Knot of Human Fate.

* * *

Some little talk awhile of Me and Thee
 There was – and then no more of Thee and Me.

* * *

Then to the Lip of this poor earthen Urn
 I lean'd the secret of my life to learn :

* * *

★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ जीवित-सार ★ ★ ★

हिच्याहून काय जगीं मोठें ?

आहे तें सारें खोटें ॥ धृ ॥

असाच एकदां सातव्या स्वर्गांत
जाऊन बसलों इंद्र दरबारांत
अनेक गाठीं सोडविल्या मार्गांत.

परी जीवित-गूढ ना सुटे ॥ १ ॥

कुणीं आंत रंगले नादांत,
तुझे-माझे, मी तूं करण्यांत
जराशानें सारें शांतनिवांत.

अस्थीर तूं-मी मज वाटे ॥ २ ॥

सुंदर, सिंहकटी सुरईला
लावून ओठ तिच्या ओठाला
सवाल हंसुनी मी विचारला,

Drink ! for once dead, you never shall return

*

*

*

I think the Vessel , that with Fugitive
Articulation answer'd, once did live
And drink; and Ah ! the passive lip I kiss'd
How many kisses might it take – and give !

“ जीवित सार आहे कुठें ? ”

॥३॥

हळूच जाहली विलग पाकळी

हसून लाजून बोलूं लागली

“ जातां संधि पुन्हा नच आली ”

“ भरून घेऊं मधुरा रस साठे ”

॥ ४ ॥

मातीची सुरई होती का जिवंत ?

झिगली होती का पिऊन मस्तींत ?

ज्ञात कशी तिज दारूची रंगत ?

होतें नशीब तिचें मोठें !

॥ ५ ॥

म्हणून केली मैत्री मदिरेची

मिठींत घेतली कुडी सुरईची

लाख चुंबनें त्या ओठांचीं,

तीं घेतां सुख उरीं दाटें

॥ ६ ॥

हिच्याहून काय जगीं मोठें ?

***

For I remember stopping by the way
 To watch a potter thumping his wet clay :
 And with its all - obliterated Tongue
 It murmur'd - " Gently, Brother, gently, pray ! "

* * *

And has not such a Story from of Old
 Down Man's successive generations roll'd
 Of such a clod of saturated Earth
 Cast by the Maker into Human Mould ?

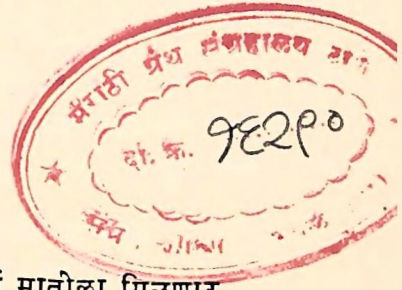
* * *

And not a drop that from our cups we throw
 For Earth to drink of, but may steal below
 To Quench the fire of Anguish in some Eye
 There hidden — far beneath, and long ago.

* * *

मराठी ग्रंथ संग्रहालय, राण. स्वयंसेवक
अनुक्रम... वि: .....
क्रमांक ..... को वि: .....

* * * * * तूं मातीला मिळणार ! * * *

तूं माती असशी वेड्या, तूं मातीला मिळणार
ही गोष्ट लाख मोलाची, कधी तुला कळणार ? ॥ धृ ॥

जातांजातां रस्त्यांत जातांजातां
दिसला एक कुंभार माती कुटतां
एकलें हो मातीला मीं बोलतां
“ मी हात जोडितें दादा, मार मला हळुवार ” ॥ १ ॥

जुन्या जुन्या गोष्टींच्या बाडांत
आली एक कथा माझ्या पहाण्यांत
सांगे ती - अशी झाली मानवजात
“ शरीर तुझें मातीचें ... तव मातीचा आकार ! ” ॥ २ ॥

एकांतीं बसूनि पितांना अदाक्
सांडतात थेंब भरारा कित्येक
ते का भागविती मातीची भूक ?
परि महाभूक मातीची, सहज कशी मिळणार ? ॥ ३ ॥

Think then you are To-day what Yesterday
You were — To-morrow you shall not be less.

*

*

*

गडलेला जीव कुणी मातींत प्यासा
सोडितो दीर्घ उष्ण उसासा
थेंब ते देतील तया दिलासा
भविष्य याहून तुझे निराळें कसें बरें असणार ? ॥ ४ ॥

कशाला करिसी तूं वाया चिंता ?
कां फुका चाळविशी तव चित्ता ?
वाऱ्यावर जाऊं दे, वाहूं दे गलबता
पेल्यावर दे खुशाल टाकून तुझा यापुढे भार ॥ ५ ॥

पेला या ओठांत घट्ट आवळून
सांगतों छातीवरती हात ठेवून
बोलतों तें घेई गुमान ऐकून
आदिअंत मानवा तुझा रे एकच हा असणार ! ॥ ६ ॥

वेळ तुझी अखेरची येईल जेव्हां
काळ तुला उचलून नेईल तेव्हां
आत्मा तुझ्या शरीरा हसेल हाः हाः हाः
आता यापुढे तुला प्यावया मधुरस नव मिळणार ! ॥ ७ ॥

तूं माती असशी वेड्या, तूं मातीला मिळणार !

***

Ah, Moon of my Delight who know'st no wane,
Ah, fill the cup—

*

*

*

Ah, make the most of what we yet may spend,
Before we too into the Dust Descend
Dust into Dust, and under Dust, to lie,
Sans Wine, Sans song, Sans Singer and Sans End !

*

*

*

— Oh, make haste !

★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ओ ५ मेरी जान ! ★ ★ ★

तुला घेतां, तुला स्मरतां
हरवतों मी मेरी जान

॥ ४ ॥

तारे सुंदर, वारें सुंदर
यार सुंदर, प्यारहि सुंदर
तुझ्यापुढे या सुंदर वस्तु भासती कशा लहान !

॥ १ ॥

कोणी म्हणे सुंदरता पाप
जीवन हें अनुदिनी अनुताप
मार्ग दाखवी या व्यूहांतून, अरे अे ५ मेहेरबान !

॥ २ ॥

पदरीं माझ्या पाप वाढलें
पदरीं पडतां पवित्र झालें
तुझ्या संगतीं पापा लाभें पुण्याचें अभिधान

॥ ३ ॥

जीवन आहे एक बुदबुदा
तूं माझी पण असशी सर्वदा

The Grape that can with Logic absolute
The Two-and-Seventy jarring sects confute:
The subtle Alchemist that in a Trice
Life's leaden Metal into Gold Transmute.

*

*

*

माझ्यापुरती स्वर्गाहून तूं असशी दिव्य महान् ॥ ४ ॥

तुला चुंबितां ये खामोशी
मिठींत तुझ्या मज ये बेहोशी
राग नको धरूं साकी, होतों आपणहून कुर्बान. ॥ ५ ॥

लोटूं नको मज दूर पायदळीं
रोष नको करूं गुलबकावली
तुझ्याच पायीं गात गात मी सोडीन माझे प्राण ॥ ६ ॥

हरवतों मी मेरी जान !

***

Oh, come with old Khayyam, and leave the Wise
 To talk; one thing is certain, that Life flies;
 One thing is certain, and the Rest is Lies;
 The Flower that once has blown forever dies.

* * *

Why, all the Saints and Sages who discuss'd
 Of the two Worlds so Wisely — they are thrust
 Like foolish Prophets Forth; their words to scorn
 Like Scatter'd and their Mouths are stopt with Dust.

* * *

Myself when young did eagerly frequent
 Doctor and Saint, and heard great Argument
 About it and about : but evermore
 Came out by the same door as in I went;

* * *

चुकला नाही कुणाला नाश
 ऐक आहे हे सत्य उदास ॥ धृ ॥

ज्या सूजांनी चर्चा केली
 पुस्तकांत ती आता उरली
 त्यांचीं तोंडे बंद जाहलीं
 मातींत मिटला त्यांचा श्वास ! ॥ १ ॥

कधी काळीं मी अल्लड असतां
 भेटीत होतो विचारवंता
 ऐकत होतो त्यांच्या बाता
 झाली नाही भ्रांत निरास. ॥ २ ॥

ज्या मार्गनिं प्रवेश केलों
 त्या मार्गनिं मागे फिरलों
 कांही न करतां आलों गेलों
 व्यर्थचि झाला शरीरा त्रास. ॥ ३ ॥

With them the Seed of Wisdom did I Sow,
 And with my own hand labour'd it to grow:
 And this was all the Harvest that I reap'd—
 "I came like water, and like wind I go."

* * *

But leave the wise to wrangle, and with Me
 The Quarrel of the Universe let be:

.....
 Make Game of that which makes as much of Thee.]

* * *

What, without asking, hither hurried whence?
 And, without asking, whither hurried hence!
 Another and another cup to drown
 The Memory of this Impatience!

* * *

दीड शहाण्यांच्या मदतीनें
रोप बुद्धिचें लावी हातानें
फळ दिधलें मज त्या रोपानें

“ मानवी जीवित वारी-भास.” ॥ ४ ॥

या मूर्खाना सोडून जाऊं
जीवन संगीत आपण गाऊं
क्षणाक्षणानें सरतें आयू

कशास वाया त्याचा ध्यास ? ॥ ५ ॥

कां जगणें अन् कां मरणें ?
मरणें म्हणजे यांतून सुटणें ?
कां - कुठेच्या कटकटीनें

वाटे जीवन कारावास ॥ ६ ॥

औषध या सर्वांवर सिद्ध
मूर्ख मानती तया निषिद्ध

How long, how long, in infinite Pursuit
Of this and that endeavour and dispute ?
Better be merry with the fruitful Grape
Than sadden after none, or bitter, Fruit.

*

*

*

मधु मदिरारस आहे प्रसिद्ध

टाकूं बुडवून त्यांत जगास.

॥ ७ ॥

ऐक आहे हें सत्य उदास !

***

Look to the Rose that blows about us—“Lo
 Laughing,” she says, “Into the World I blow:
 At once the Silken Tassel of my Purse
 Tear, and Its Treasure on the Garden throw.”

* * *

The Eternal Saki from that Bowl has pour'd
 Millions of Bubbles like us and will Pour.

* * *

A Hair perhaps divides the False and True;
 Yes; and a single Alif were the Clue —

* * *

* * * * * क्षणाचीच गोडी * * *

क्षणाचीच गोडी, क्षणाचाच विसावा

चला, जावयाचें आम्हां दूर गांवा॥ धृ ॥

गुलाब उमलत कांही म्हणतो,

“ हसून खेळून जगांत फुलतो

क्षणैक जीवन सुखांत जगतो

मला वाटतो ना कुणाचाच हेवा ” ॥ १ ॥

अमर साकीच्या मधु-चषकांत

उठती, फुटती ! त्यांत ना खंत

बुद्बुद् जीवन आदि-अंत

काळ ओढतो त्या कसा थांबवावा ? ॥ २ ॥

खरें नी खोटें या संसारीं

कस-हिणकस दोन्ही बाजारी

चलन जगाचें ज्या व्यवहारी

भरोसा कुणाचा कुणी बाळगावा ? ॥ ३ ॥

And fear not lest Existence closing your
Account, and mine, Should Know the like no more—

* * *

When You and I behind the Veil are Past,
Oh, but the long, long while the world shall last
Which of our Coming and Departure heeds
As the Sea's Self should heed a pebble-cast.

* * *

इथें रहाणें आतां सरलें !
येथें कांहीहि नच उरलें !
म्हणून का तव डोळे भरले ?

कारवा प्रवासी जीवाला विसावा ॥ ४ ॥

तूं मी जातां पडद्यापाठीं
अखंड राहिल जगरहाटी
कःपदार्थ आपण ह्या हाटीं

न कळे काळाचा काय असे कावा ? ॥ ५ ॥

चला जावयाचें आम्हां दूर गांवा.

***

Indeed, indeed, Repentance oft before
 I Swore — but was I Sober when I Swore ?
 And then and then came Spring, and Rose-in-hand
 My thread-bare Penitence apieces tore.

* * *

And much as Wine has play'd the In Fidel, —
 And robb'd me of my robe of Honour —

* * *

Indeed, the Idols I have loved so long
 Have done my Credit in Men's eye much wrong :
 Have drown'd my Honour in a shallow cup,
 And sold my Reputation for a song.

* * *

मी सोडीन म्हटलें, सोडीन म्हटलें तुला
हें वचन पाळण्या धीर धरूं मी कुठला ? ॥ धृ ॥

या वचनाचा मज वाटे पश्चात्ताप
हा सहन होईना आजहि जीवनताप
हा अजून नाही जीव तृप्त जाहला ! ॥ १ ॥

तेव्हां मी नव्हतों पिऊन जाहलों धुंद
न्याहाळीत नव्हतों तुझे रूप बुलंद
मज म्हणा मद्यपी, तोल जयाचा झुकला. ॥ २ ॥

तुज पायीं सोडले सारे रितीरिवाज
तुजपायीं विखुरला सारा सन्मानांचा साज
तें वचन दिलें; पण नव्हतों मी प्यालेला ॥ ३ ॥

तो पहा उडाला कोकीळ मारीत तान
दोघेहि जाऊं एक क्षणांत मिटून

The Nightingale that in the Branches Sang,
 Ah, whence, and whither flown again, who knows !

* * *

And when Thyself with shining Foot shall pass
 Among the Guests Stars – Scatter'd on The Grass,
 And in Thy Joyous Errand reach the Spot
 Whence I made one — Turn down an empty glass.

* * *

Tamam-Shud

परी प्यास सरेना पिऊनी या मृगजला ॥ ४ ॥

नभीं पहा मावळे शुक्राची चांदणी
हा श्वासहि थकला गीत तुझे गाऊनी

मी शपथ घालतो विसरून जा ग मला ॥ ५ ॥

स्मृतिलेख नको मज, नकोत ताजमहाल
यादगार म्हणूनी नको लिहूंस अहवाल

मम चितेवरी तूं ओत शराबी प्याला ॥ ६ ॥

मी सोडीन म्हटलें, सोडीन म्हटलें तुला.

★★★

“ तमाम शब्द ”

वाराणसी ग्रंथ संग्रहालय, ठाण. स्वयंसेवक.

क्रमांक ७६२२०० दि. १२/११/७९

दि. १२/११/७९ को. दि. १२/११/७९

REFBK-0016290

REFBK-0016290

